

ХАРКІВСЬКІ СОЦІОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ – 2014

6–7 листопада 2014 р. на соціологічному факультеті Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна пройшла XVIII Міжнародна наукова конференція «Харківські соціологічні читання» «Українське суспільство: єдність через розмаїття».

Програмою конференції було передбачено роботу чотирьох секцій («Соціальна теорія в осмисленні соціокультурного розмаїття сучасного суспільства», «Емпіричний вимір соціокультурних відмінностей українського суспільства початку XXI століття», «Молодь як суб'єкт соціокультурних перетворень в Україні», «Освіта як шлях до консолідації суспільства»), двох «круглих столів» та засідання аналітичного клубу «Социoreality».

Особливу увагу учасників конференції привернула робота «круглого столу» «Український виклик: соціологічні інтерпретації», що проходив 6 листопада 2014 р. У межах «круглого столу» обговорювалися актуальні проблеми сучасного українського суспільства, можливі шляхи їх розв'язання, роль соціології в розумінні та поясненні подій, що відбуваються в Україні. Модератором «круглого столу» був **В. Бакіров** – академік НАН України, ректор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Президент Соціологічної асоціації України. Серед учасників дискусії були такі знані вітчизняні та закордонні фахівці, як **В. Арбеніна** (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна); **О. Балакірєва** (ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України, Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка); **Є. Головаха** (Інститут соціології НАН України); **О. Здравомислова** (Європейський університет у Санкт-Петербурзі); **О. Кізілов** (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна); **І. Кононов** (Луганський національний університет імені Тараса Шевченка); **О. Котуков** (Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України); **О. Мурадян** (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна); **Мауріціо Монтіно** (монітор Спеціальної наглядової місії в Україні, ОБСЄ); **Т. Панченко** (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна); **О. Поступний** (Національний політехнічний університет «Харківський політехнічний інститут»); **І. Рущенко** (Харківський національний університет внутрішніх справ); **Л. Сокурянська** (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна); **О. Філіппова** (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна); **А. Яковенко** (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Луганськ).

Розпочинаючи дискусію, **В. Бакіров** запропонував її учасникам обговорити питання щодо сучасного стану та майбутнього України. При цьому він зауважив, що, на його власну думку, для України існує три перспективи розвитку. Перша перспектива – це вступ до Європейського союзу та перетворення на справжню європейську державу; друга – це інтеграція з Російською Федерацією, що призведе до повної політичної та економічної залежності від сусідньої держави; третя перспектива – це стан невизначеності та перебування в глибокій кризі.

Свою версію того, що відбувається сьогодні в Україні та світі, виклав **Є. Головаха**. З його точки зору, зараз ми переживаємо третє нашестя «дикого степу» на Європу, ми отримали третій шанс, який не маємо втратити, як це було з двома першими багато століть тому і в ближчому минулому. Головним завданням сучасної України є формування громадянського суспільства, яке народжується на наших очах і наближає Україну до Європи.

Цікавою була дискусія щодо формування європейської ідентичності в громадян України, в якій взяли участь **С. Катаєв**, який акцентував увагу на ефекті примушення до ідентичності (європейської чи української); **Г. Кисла**, яка, оперуючи емпіричними даними, висловила думку про безнадійну ситуацію з європейською ідентичністю на Сході країни;

О. Філіппова, з погляду якої європейська ідентичність, сприйняття себе європейцем залежить від того, що ми розуміємо під європейськістю.

Приєднуючись до дискусії, **І. Кононов** висловив цікаву думку стосовно правлячої еліти в Україні, а саме її «паразитуючого» функціонування в суспільстві. На його думку, перш ніж визначитися з напрямом розвитку для нашої держави, треба чітко зрозуміти, що саме необхідно українському суспільству та які наслідки очікують нас за умови того чи іншого вибору.

Доволі песимістичний сценарій майбутнього для України відтворив у своєму виступі **О. Поступной**, наголошуючи на тому, що в разі неспроможності нашої держави вийти з політичної, економічної і соціальної кризи вона може втратити свою незалежність назавжди.

На думку **О. Балакіревої**, найголовнішим питанням для сучасної України є, по-перше, в якій формі буде існувати наша держава? Чи вона залишиться єдиною країною, чи це буде кілька державних утворень на українській території? Друге питання стосується необхідності зміни системи норм, розуміння прав та обов'язків людини, яку було цілковито зруйновано в пострадянський період. І третє питання стосується ролі активних, творчих, ініціативних громадян країни (в тому числі соціологів), які мають бути на передовій соціальних та інших змін в Україні.

Завершуючи обговорення першого питання, **В. Бакіров** зауважив, що є певний геополітичний імператив, який щось дозволяє Україні, а чогось не дозволяє. Нашій країні, всім її громадянам треба дуже багато працювати, щоб налагодити нормальне життя. Проте саме це є надзвичайною проблемою українського суспільства, яка, зокрема, зумовлюється практичною відсутністю трудової етики, точніше, розповсюдження такого її варіанта, коли прагнення мати все не засновується на наполегливій та сумлінній праці.

Дискусію щодо другого питання «круглого столу» — який проект нації реалізується в Україні: етноорієнтований чи проект співгромадянства — розпочав **В. Оніщук**. На його думку, в нашій країні є більше політичного співгромадянства, ніж етнічного. З ним не погодилася **В. Арбеніна**, яка вважає, що в Україні реалізується проект етнічно орієнтованої нації. **О. Філіппова** акцентувала увагу на тому, що проблеми формування політичної нації в Україні пов'язані з тим, що поки що ніким (ані жодною політичною партією, ані жодною владною структурою) не було запропоновано цілісного проекту такої нації.

Завершуючи дискусію з другого питання, **Є. Головаха** підкреслив, що події останнього часу, зокрема російська агресія, суттєво підвищили рівень громадянської ідентичності мешканців України, насамперед, Півдня та Сходу країни. Сьогодні важливим (якщо не головним) чинником формування нації став образ ворога.

У межах обговорення третього питання — чи має соціологія понятійний апарат, придатний для аналізу подій, що відбуваються в Україні, — взяли слово **О. Кізілов**, який акцентував на необхідності синтезу кількісної та якісної методології в дослідженні кардинальних, подекуди неоднозначних змін в українському соціумі; **Л. Сокурянська**, у центрі уваги якої були питання професіоналізму вітчизняних соціологів; **А. Яковенко**, який намагався сформулювати відповідь на питання, що може зробити соціологія для гуманізації ситуації в Україні.

Підбиваючи підсумки роботи «круглого столу», **В. Бакіров** підкреслив, що сьогодні, як ніколи, соціологія має служити людям, не поділяючи і не протиставляючи їх, а допомагаючи вижити в тій складній ситуації, яка склалася в країні, допомагати суспільству прозріти, робити все, щоб в Україні перемагали не зненависть і нетерпимість, а толерантність, розуміння, співчуття, милосердя. Саме в цьому, на думку **В. Бакірова**, полягає місія соціології, професійна етика соціологів.

«Круглий стіл» на тему «Інтерактивність, візуальність, парадоксальність: від методики викладання – до розуміння та інтерпретації соціологічних теорій», який відбувся 7 листопада 2014 р., викликав великий інтерес аудиторії. Близько тридцяти учасників з різних міст України, не тільки викладачі, але й студенти та аспіранти захоплено обговорювали запропоновані питання, розробляли практичні рекомендації. Учасники «круглого столу» відзначили, що на ньому панувала атмосфера «етики дискурсу» (в дусі Ю. Габермаса), коли «ніщо не примушує будь-кого, окрім сили кращого аргументу». Модераторами «круглого столу» були проф. **І. Ковальова** та проф. **О. Даниленко**.

У центрі уваги учасників «круглого столу» постали такі питання:

Чому є важливою синергетична модель навчання і як її реалізувати у викладанні соціології? Як створити порядок з хаосу – через формування нелінійного стилю мислення в умовах синергетичної моделі навчання? Це і багато іншого запропонувала розглянути **І. Ковальова**, підкресливши особливий інтерес до педагогічної діяльності в контексті історико-соціологічного процесу. Розглядалася реальна практика, особливості педагогічної та методичної роботи в рамках різних соціологічних шкіл, знахідки і перспективи, місце і роль інтерактивних методів тощо.

Як здійснити перехід від буденного і повсякденного до глибин соціологічних теорій, враховуючи ступінь релевантності системи підготовки студентів? Яким чином при цьому можуть бути використані візуальні матеріали? **О. Даниленко** були представлені варіанти теоретизації соціальних проблем через їх візуалізацію в навчальній аудиторії. І допомагали в цьому, наприклад, оповідання О. Генрі та різні варіанти їхньої презентації. Було продемонстровано, як можна слухати, дивитися і читати оповідання «Фараон і хорал» у рамках різних соціологічних курсів, сприяючи розвитку соціологічної уяви і соціологічного мислення, характеризуючи багатовимірність прочитання художніх матеріалів соціологом.

Як «естетика синергетики» в сучасних педагогічних технологіях актуалізує проблему співвідношення соціологічного та естетичного знання? **А. Лігачовою** були розглянуті особливості співвідношення естетичного та соціологічного знання. Картини Вінсента ван Гога, вірші Арсенія Тарковського і сучасні дизайнерські рішення – ось такі різнопланові матеріали включалися в розгляд цієї проблеми.

У чому полягають особливості викладання соціологічних дисциплін в умовах розвитку інтернет-комунікацій? Які з педагогічних прийомів і як саме можна реалізувати в дистанційному навчанні, з якими практичними проблемами це пов'язано? **О. Горошко** поділилася своїми цікавими знахідками, продемонструвала варіанти практичного використання можливостей інтернет-комунікацій у побудові ефективних варіантів інтеракції викладача і студента. Навколо цієї проблеми виникла цікава і продуктивна дискусія.

Окреслені напрями обговорення привели до багатопланової й активної дискусії. Розгляд запропонованих питань викликав великий інтерес, показав актуальність і значимість їх вирішення.

На черговому засіданні клубу «Соціoreality», який функціонує на соціологічному факультеті протягом останніх двох років, обговорювалася тема «Соціолог на ринку праці. Чому навчати сучасних соціологів?», яка виявилася актуальною для всіх учасників засідання клубу – представників соціологічних факультетів університетів України як державної, так і недержавної форми власності. Експертами, які ставили проблемні питання і стимулювали обговорення їх можливого вирішення, виступили: ректор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, завідувач кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій цього ВНЗ **В. Бакіров**, професор кафедри соціальних структур та соціальних відносин факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Н. Цимбалюк**, завідувач відділу моніторингових досліджень соціально-економічних

трансформацій Інституту економіки та прогнозування НАН України, голова Правління Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка **О. Балакірева**, доктор філософських наук, професор, заступник директора Інституту соціології НАН України **Є. Головаха**, доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» **К. Михайльова**, професор кафедри соціології і психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ **І. Рущенко**, доцент кафедри соціології, заступник директора Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова **С. Романенко**, а також випускники соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна **Тетяна Ландесман** та **Олександра Дейнеко**.

«Мені здається, що потрібно переглянути парадигму взаємозв'язку соціологічної професії та ринку праці. Ми готували і продовжуємо готувати соціологів-дослідників, фахівців з пізнання соціальних процесів, дослідження соціальних проблем. Але основна маса з них не може працевлаштуватися. Соціолог не просто проводить опитування, він має бути експертом, який є фахівцем у галузі соціальних взаємовідносин, він повинен знайти застосування своїм знанням», – зазначив **В. Бакіров**.

У свою чергу, **Н. Цимбалюк** акцентувала, що найбільш важливим є вирішення проблеми розробки нових технологій взаємодії інститутів освіти і ринку праці, професійної підготовки фахівців з урахуванням їхніх життєвих планів, дослідження самої організації процесу працевлаштування в умовах нових перетворень в Україні.

О. Дейнеко зазначила, що наразі для соціологів відсутня чітко визначена ніша на ринку праці: «Виходячи з аналізу сучасного ринку праці, більше шансів на успішне працевлаштування має той випускник, який орієнтований на стратегію «транспрофесіоналізму», володіє достатнім рівнем професійних компетенцій, високим рівнем культурного капіталу і який може знайти для себе застосування в певній ситуації на ринку праці».

О. Балакірева висловила думку роботодавця, наголосивши на тому, що сучасним випускникам соціологічних факультетів бракує знань і умінь із самоменеджменту, навичок розподілу часу, робочого навантаження, уміння працювати в умовах необхідності постійного освоєння нових сфер і знань у рамках базової професійної підготовки, дотримуватися дедлайнів тощо. Це загальна проблема, якій не приділяється достатньо уваги університетами.

Є. Головаха зробив наголос на тому, що одна з поширених тенденцій, яка, на його погляд, не впливає на ситуацію на ринку України негативно, – пошук випускниками роботи за кордоном, що часто увінчується успіхом. І це добре, бо вони підтримують зв'язок зі своїми університетами та інститутами, залучають до своїх дослідницьких проектів колег на батьківщині.

У рамках засідання учасники обговорили вдалий досвід з організації центрів кар'єри випускників (**К. Михайльова**), спеціальних курсів для магістрантів з підготовки випускників до пошуку роботи (**С. Романенко**), визначили суміжні професії, в яких успішно працюють випускники соціологічних факультетів. **І. Рущенко** поділився досвідом підвищення конкурентоспроможності випускників соціологічного факультету Харківського національного університету внутрішніх справ завдяки більш вузькій спеціальній підготовці студентів у сфері HR (Human Resource).

Дискусія призвела до нових, не менш актуальних за обговорені під час засідання клубу, питань: які нові професійні компетенції повинен мати соціолог, як вимірювати потреби ринку в соціологах, скільки взагалі потрібно соціологів «на душу» населення? Учасники зійшлися на тому, що обговорення не можна вважати завершеним.

Запрошуємо усіх, кого цікавить ця тема і тих, хто відчуває відповідальність за успішний професійний шлях випускників соціологічних факультетів, долучатись до обговорен-

ня цієї теми на сторінках клубу «Соціореality» в соціальній мережі Facebook чи на сайтах Соціологічної асоціації України, соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Інституту соціології НАН України.

***О.Я. Даниленко**, д-р соціол. наук,
професор кафедри політичної соціології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,*

***А.С. Остроухова**, співробітник кафедри соціології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,*

***А.В. Пасіниченко**, співробітник кафедри соціології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,*

***І.О. Солдатенко**, канд. соціол. наук,
доцент кафедри соціології та соціальних комунікацій
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*